

มาตรการพิเศษแทนการดำเนินคดีอาญากับการแก้ไขบำบัดฟื้นฟู เด็กและเยาวชนในกระบวนการยุติธรรม*

Special measures in lieu of Criminal Proceedings and Rehabilitation of Juveniles in Justice System

ปณยวัจน์ ไตรจุทากาญจน์**

Punyawaj Traijutakarn

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้มีวัตถุประสงค์หลัก 2 ประการ ได้แก่ 1) เพื่อศึกษาถึงรูปแบบและวิธีการใช้มาตรการพิเศษแทนการดำเนินคดีอาญาในชั้นก่อนฟ้องและชั้นการพิจารณาคดีตามมาตรา 86 และ 90 แห่งพระราชบัญญัติศาลเยาวชนและครอบครัวและวิธีพิจารณาคดีเยาวชนและครอบครัว พ.ศ. 2553 และ 2) เพื่อศึกษาแนวทางการแก้ไขบำบัดฟื้นฟูเด็กและเยาวชนผู้กระทำผิด รวมถึงการปฏิบัติต่อเด็กและเยาวชนในกระบวนการยุติธรรมทางอาญาตามหลักมาตรฐานสากล วิธีการศึกษาเน้นการศึกษาจากเอกสาร และรายงานการวิจัยที่เกี่ยวข้อง ผลการศึกษาสะท้อนให้เห็นว่า มาตรการพิเศษแทนการดำเนินคดีอาญาในชั้นก่อนฟ้องและชั้นการพิจารณาคดีมีการดำเนินการ

* บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของโครงการวิจัย เรื่อง “การพัฒนารูปแบบการประชุมกลุ่มครอบครัวและชุมชนในกระบวนการยุติธรรมทางอาญาเกี่ยวกับเด็กและเยาวชน” ปี พ.ศ. 2560

This article is part of the research in Development of Family and Community Group Conferencing Models in Juvenile Justice System, 2017.

** อาจารย์ประจำคณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ (ศูนย์ลำปาง)

Lecturer of Faculty of Social Administration, Thammasat University (Lampang Campus),

Corresponding author, E-mail: a.punyawaj@gmail.com

ผ่านรูปแบบการประชุมกลุ่มครอบครัวและชุมชน โดยมีเป้าหมายคือ การฟื้นคดีเด็กและเยาวชนออกจากกระบวนการยุติธรรมทางอาญา และเปิดโอกาสให้ผู้กระทำผิดซึ่งเป็นเด็กและเยาวชนได้รับการคุ้มครองและพัฒนาทางด้านจิตสังคมอย่างต่อเนื่อง แทนการจำคุกคดีอาญาเพื่อนำไปสู่การสำนึกในการกระทำ และผู้เสียหายได้รับการเยียวยาขาดใช้ความเสียหายตามสิทธิและความเหมาะสม ต่างฝ่ายต่างสามารถกลับไปดำเนินชีวิตในชุมชนและสังคมได้อย่างปกติสุขโดยผู้กระทำความผิดไม่หวนไปกระทำผิดซ้ำ รวมถึงสังคมและชุมชนมีความสงบและปลอดภัย ส่วนแนวทางการแก้ไขบำบัดฟื้นฟูเด็กและเยาวชนผู้กระทำผิด รวมถึงการปฏิบัติต่อเด็กและเยาวชนในกระบวนการยุติธรรมทางอาญาตามหลักมาตรฐานสากลนั้น พบว่า กระบวนการแก้ไขบำบัดฟื้นฟูเป็นกระบวนการทำงานในลักษณะเป็นรายกรณี ซึ่งต้องอาศัยการทำงานร่วมกันของทีมสหวิชาชีพที่เกี่ยวข้องกับแผนการแก้ไขบำบัดฟื้นฟูตามสภาพปัญหาของเด็กและเยาวชนผู้กระทำผิดในแต่ละรายตามแนวทางการบริหารจัดการกระบวนการยุติธรรมสำหรับเด็กและเยาวชนในทิศทางที่เน้นรูปแบบการมีส่วนร่วมของหน่วยงานต่าง ๆ ทั้งภายในและภายนอกกระบวนการยุติธรรม โดยคำนึงถึงประโยชน์สูงสุดของเด็กและเยาวชนเป็นหลัก

คำสำคัญ : มาตรการพิเศษ, การแก้ไขบำบัดฟื้นฟู, เด็กและเยาวชนในกระบวนการยุติธรรม

Abstract

There are two main objectives of this academic article, namely 1) to study the form and implementation of special measures in lieu of criminal proceedings prior to the litigation and during the trial pursuant to Articles 86 and 90 of the Juvenile and Family Court Procedure Act 2010 and 2) to study an approach to rehabilitate child and juvenile offenders as well as treatment to children and juveniles in the criminal justice system according to the international standards. The methodology

includes study on relevant documents and research works. The findings show that special measures instead of criminal proceedings prior to the litigation and during the trial are implemented in a form of family and community meeting with the aims to turn child and juvenile cases away from the criminal justice system and to give child and juvenile offenders opportunities to receive protection and psycho-social development instead of criminal proceedings. As a result, the offenders repent, receive remedies and compensate according to their rights and appropriateness. In addition, they can return to live in a community and society happily without repeating the offense, and the community and society is peaceful and safe. In terms of approach to rehabilitate child and juvenile offenders including treatment to children and juveniles in criminal justice system according to the international standards, it has been found that the rehabilitation is on the case-by-case basis which requires collaboration from multidisciplinary teams that are involved in making the rehabilitation plan according to child and juvenile offenders' issues according to the management and justice system guidelines for children and juveniles. The rehabilitation focuses on participation of agencies, both inside and outside the justice system, and takes into account the maximum benefit of children and juveniles.

Keyword : special measures, rehabilitation, juveniles in the justice system

บทนำ

จากรายงานสถานการณ์อาชญากรรมและกระบวนการยุติธรรมของไทย ประจำปี พ.ศ. 2560 พบว่า อายุขณะกระทำความผิดของเด็กและเยาวชน ประจำปี พ.ศ. 2560 มีจำนวนอายุของเด็กและเยาวชนขณะกระทำความผิดเปรียบเทียบกับระหว่างปีลดลง กว่าปี พ.ศ. 2559 คิดเป็นร้อยละ 15.47 โดยช่วงอายุของเด็กที่กระทำความผิดเพิ่มขึ้น คือ ช่วงอายุ 12 ปี คิดเป็นร้อยละ 4.48 ส่วนในช่วงอายุอื่นของเด็กและเยาวชนกระทำความผิด มีแนวโน้มลดลงเรื่อย ๆ ซึ่งอายุน้อยที่สุดคือ 5 ปี (สำนักกิจการยุติธรรม, 2560: 102) ทั้งนี้ ในขณะที่อายุของเด็กและเยาวชนที่กระทำความผิดลดลง แต่จำนวนเด็ก และเยาวชนที่กระทำความผิดนั้นกลับไม่ได้ลดลงตามไปด้วย ไม่ว่าจะเป็นการกระทำความผิด เกี่ยวกับทรัพย์สิน เพศ ชีวิต ร่างกาย และการใช้สารเสพติดที่ทวีความรุนแรงมากขึ้นเรื่อย ๆ โดยเด็กและเยาวชนที่กระทำความผิดส่วนใหญ่เป็นกลุ่มเด็กและเยาวชนที่มีความเปราะบาง ที่สุดกลุ่มหนึ่ง ปัญหาทางพฤติกรรมของเด็กและเยาวชนเหล่านี้ ส่วนใหญ่มีพื้นฐาน มาจากปัญหาทางจิตใจ รวมทั้งปัญหาเชิงเศรษฐกิจสังคม และหลายคนเคยตกเป็นเหยื่อ ของการกระทำโดยมิชอบ ปัญหาความรุนแรง การถูกทอดทิ้ง และการถูกเลือกปฏิบัติ ส่งผลให้เด็กและเยาวชนที่ยังต้องอยู่ภาวะทางความคิด ประสบการณ์ รวมถึงต้นทุนชีวิต ที่แตกต่างกันไปในแต่ละสภาพครอบครัวของเด็กและเยาวชน อันนำไปสู่การเกิดปัญหา การกระทำความผิดจนเด็กและเยาวชนอาจต้องกลายเป็นเหยื่อหรือผู้เสียหาย หรือผู้ต้องหา ว่ากระทำความผิดหรือจำเลย เด็กและเยาวชนจำนวนมากที่ได้รับผลกระทบ และต้องเผชิญกับข้อท้าทายมากมายที่เติบโตขึ้นมาภายใต้กระแสของการเปลี่ยนแปลง ในยุคโลกาภิวัตน์ และบ่อยครั้งที่กลุ่มเด็กและเยาวชนถูกมองว่าเป็นกลุ่มที่มีส่วน ในการสร้างความวุ่นวายทางสังคมที่สำคัญ (Trotter, 2012: 448) จึงต้องนำเด็ก และเยาวชนที่กระทำความผิดเข้าสู่กระบวนการยุติธรรมทางอาญาของศาลเยาวชน และครอบครัว แต่อย่างไรก็ตาม การปฏิบัติต่อเด็กและเยาวชนที่เข้าสู่กระบวนการ ยุติธรรมทางอาญาต้องคำนึงถึงหลักในการคุ้มครองสิทธิ สวัสดิภาพ และวิธีปฏิบัติ ต่อเด็กและเยาวชน รวมทั้งในส่วนของการกระบวนการพิจารณาคดีที่ต้องสอดคล้องกับ

อนุสัญญาว่าด้วยสิทธิเด็ก มาตรฐานสากล และแนวปฏิบัติของสหประชาชาติ รวมถึงรัฐธรรมนูญและหลักการคำนึงถึงประโยชน์สูงสุดของเด็ก ซึ่งเป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วไปแล้วว่า การดำเนินกระบวนการยุติธรรมทางอาญาสำหรับเด็กและเยาวชนมีลักษณะพิเศษต่างจากกระบวนการยุติธรรมทั่วไปภายใต้แนวคิดที่ว่าเด็กและเยาวชนไม่ใช่อาชญากร แต่เป็นเพียงบุคคลที่ยังขาดวุฒิ ประสพการณ์ และการคิดไตร่ตรองถึงผลดีผลเสียของการกระทำของตน (ปพนธีร์ ชีระพันธ์, 2561ก: 9) การกำหนดให้มีการใช้ทางเลือกอื่นสำหรับเด็กและเยาวชนที่กระทำความผิด นอกเหนือจากการเข้าสู่กระบวนการยุติธรรมทางอาญา เป็นต้นว่า การเบี่ยงเบนคดีเด็กและเยาวชนออกจากกระบวนการยุติธรรมทางอาญาไปสู่การแก้ไขพฤติกรรมผ่านกระบวนการทางชุมชน กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ที่ส่งเสริมการประนีประนอม การชดใช้ความเสียหาย และความรับผิดชอบผ่านการมีส่วนร่วมของเด็กและเยาวชนเอง สมาชิกครอบครัว ผู้เสียหายและชุมชน โดยกระบวนการยุติธรรมสำหรับเด็กและเยาวชนมีทั้งการดำเนินกระบวนการยุติธรรมที่อยู่ภายใต้กรอบกฎหมายอย่างเคร่งครัดกับการดำเนินกระบวนการยุติธรรมที่ยึดหลักการคุ้มครองเด็กและเยาวชนที่ยืดหยุ่นตามความเหมาะสมและความจำเป็นในการแก้ไขบำบัดฟื้นฟูเด็กและเยาวชน ดังนั้น พระราชบัญญัติศาลเยาวชนและครอบครัวและวิธีพิจารณาคดีเยาวชนและครอบครัว พ.ศ. 2553 จึงได้กำหนดให้มีการใช้มาตรการพิเศษแทนการดำเนินคดีอาญาแก่เด็กและเยาวชนที่กระทำความผิด โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อการหันเหคดี (Diversion) เด็กและเยาวชนออกจากกระบวนการยุติธรรมทางอาญา ทั้งนี้ จากข้อมูลสถิติการใช้มาตรการพิเศษแทนการดำเนินคดีทางอาญากับเด็กและเยาวชนในชั้นก่อนฟ้องและชั้นการพิจารณาคดีของศาลเยาวชนและครอบครัวในช่วงระยะ 3 ปีที่ผ่านมา คือปี พ.ศ. 2559-2561 พบว่ามีการนำมาตรการพิเศษมาใช้เพิ่มมากขึ้น โดยในปี พ.ศ. 2559 มีจำนวน 11,827 ราย ปี พ.ศ. 2560 จำนวน 13,646 และ ปี พ.ศ. 2561 จำนวน 17,881 ราย ตามลำดับ (สำนักงานเลขาธิการคณะกรรมการพัฒนาการบริหารงานยุติธรรมแห่งชาติ, 2562: 21) โดยใช้หลักการที่ยังคงไว้ซึ่งแนวทางการปฏิบัติต่อเด็กและเยาวชนผู้กระทำความผิดที่สำคัญตามรูปแบบของกระบวนการยุติธรรมที่เน้นระบบสวัสดิการสังคมโดยการจัดทำแผน

แก้ไขบำบัดฟื้นฟู (Rehabilitation) เพื่อนำไปสู่การปรับเปลี่ยนพฤติกรรม ปรับวิธีคิด มีความสามารถในการช่วยเหลือตนเองในการที่จะดำรงชีพได้อย่างปกติสุขเมื่อเติบโตเป็นผู้ใหญ่ และสามารถกลับคืนสู่สังคมได้อย่างปกติสุข โดยไม่หวนมากระทำผิดซ้ำ

ดังนั้น ผู้ศึกษาจึงมีความสนใจที่จะศึกษาถึงการใช้อนุมาตราพิเศษแทนการดำเนินคดีอาญากับเด็กและเยาวชนในชั้นก่อนฟ้องและชั้นการพิจารณาคดีตามพระราชบัญญัติ ศาลเยาวชนและครอบครัวและวิธีพิจารณาคดีเยาวชนและครอบครัว พ.ศ. 2553 รวมถึงแนวทางการแก้ไขบำบัดฟื้นฟูเด็กและเยาวชนผู้กระทำผิด และการปฏิบัติต่อเด็กและเยาวชนในกระบวนการยุติธรรมทางอาญาตามหลักมาตรฐานสากล

วัตถุประสงค์

บทความวิชาการนี้มีวัตถุประสงค์หลัก 2 ประการ ได้แก่ 1) เพื่อศึกษาถึงรูปแบบและวิธีการใช้อนุมาตราพิเศษแทนการดำเนินคดีอาญาในชั้นก่อนฟ้องและชั้นการพิจารณาคดีตามมาตรา 86 และ 90 แห่งพระราชบัญญัติศาลเยาวชนและครอบครัวและวิธีพิจารณาคดีเยาวชนและครอบครัว พ.ศ. 2553 และ 2) เพื่อศึกษาแนวทางการแก้ไขบำบัดฟื้นฟูเด็กและเยาวชนผู้กระทำผิด รวมถึงการปฏิบัติต่อเด็กและเยาวชนในกระบวนการยุติธรรมทางอาญาตามหลักมาตรฐานสากล

วิธีการศึกษา

การศึกษาจากหนังสือ เอกสาร รายงานการวิจัย รายงานสถิติจากหน่วยงานราชการ และเว็บไซต์ขององค์กรที่เกี่ยวข้อง

กรอบแนวคิดในการศึกษา

1. ว่าด้วยการปฏิบัติต่อเด็กและเยาวชนในกระบวนการยุติธรรมทางอาญาตามหลักมาตรฐานสากล และมาตรการพิเศษแทนการดำเนินคดีอาญา

1.1 การปฏิบัติต่อเด็กและเยาวชนในกระบวนการยุติธรรมทางอาญาตามหลักมาตรฐานสากล ประกอบด้วย ยุทธศาสตร์ต้นแบบและมาตรการเชิงปฏิบัติของสหประชาชาติในการขจัดความรุนแรงต่อเด็กในด้านการป้องกันอาชญากรรมและกระบวนการยุติธรรมทางอาญา และมาตรฐานขั้นต่ำของสหประชาชาติ ว่าด้วยการบริหารงานยุติธรรมเกี่ยวกับคดี เด็กและเยาวชน: กฎแห่งกรุงปักกิ่ง โดยสามารถสรุปรายละเอียดได้ดังต่อไปนี้

1.1.1 ยุทธศาสตร์ต้นแบบและมาตรการเชิงปฏิบัติของสหประชาชาติในการขจัดความรุนแรงต่อเด็กในด้านการป้องกันอาชญากรรมและกระบวนการยุติธรรมทางอาญา: United Nations Model Strategies and Practical Measures on the Elimination of Violence against Children in the Field of Crime Prevention and Criminal Justice ปี ค.ศ 2014 (สำนักงานกิจการและโครงการในพระดำริพระเจ้าหลานเธอพระองค์เจ้าพัชรกิติยาภา สำนักงานอัยการสูงสุด, 2559: 168-172)

ยุทธศาสตร์ต้นแบบและมาตรการเชิงปฏิบัติของสหประชาชาติในการขจัดความรุนแรงต่อเด็กในด้านการป้องกันอาชญากรรมและกระบวนการยุติธรรมทางอาญามีเนื้อหา 17 ข้อ โดยแบ่งเป็น 3 ส่วน คือ ส่วนที่ 1 กล่าวถึงมาตรการการป้องกันความรุนแรงต่อเด็กและเยาวชน ส่วนที่ 2 การตอบสนองของกระบวนการยุติธรรมในการคุ้มครองแก้ไขบำบัดฟื้นฟูและเยียวยาเด็กและเยาวชนที่ได้รับความรุนแรงได้อย่างมีประสิทธิภาพ และส่วนที่ 3 กล่าวถึงเด็กและเยาวชนที่ถูกกล่าวหาว่าเป็นผู้กระทำความผิด โดยมุ่งเน้นไม่ให้กระบวนการยุติธรรมทางอาญาไปซ้ำเติมเด็กและเยาวชนที่ถูกกล่าวหาว่ากระทำความผิดและเป็นการมุ่งลดจำนวนเด็กและเยาวชนที่เข้ามาสู่กระบวนการยุติธรรมทางอาญา โดยการใช้มาตรการเบี่ยงเบนคดี มาตรการเชิงสมานฉันท์หรือทางปฏิบัติอื่น ๆ เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการคุ้มครองเด็กและเยาวชน

ทั้งนี้ พระเจ้าหลานเธอ พระองค์เจ้าพัชรกิติยาภาทรงมีแนวพระดำริในการ ยุติความรุนแรงต่อเด็กโดยทรงผลักดันยุทธศาสตร์ต้นแบบและมาตรการเชิงปฏิบัติ ของสหประชาชาติในการขจัดความรุนแรงต่อเด็กในด้านการป้องกันอาชญากรรม และกระบวนการยุติธรรมทางอาญาให้เป็นมาตรฐานและแนวปฏิบัติของสหประชาชาติ จนได้รับการรับรองจากที่ประชุมคณะกรรมาธิการว่าด้วยการป้องกันอาชญากรรม และการยุติธรรมทางอาญา (CCPCJ) สมัยที่ 23 และข้อมติดังกล่าวได้รับการรับรอง จากที่ประชุมสมัชชาใหญ่แห่งสหประชาชาติ สมัยที่ 69 เมื่อวันที่ 18 ธันวาคม พ.ศ. 2557 โดยยุทธศาสตร์ต้นแบบและมาตรการเชิงปฏิบัติของสหประชาชาติได้กล่าวถึงรัฐสมาชิก ว่าไม่ควรกำหนดอายุขั้นต่ำของผู้กระทำที่ต้องรับผิดชอบทางอาญาต่ำเกินไป โดยคำนึงถึง วุฒิภาวะทางอารมณ์จิตใจ และสติปัญญาของเด็ก และตามข้อเสนอแนะของ คณะกรรมการว่าด้วยสิทธิเด็กให้เพิ่มอายุขั้นต่ำของความรับผิดชอบทางอาญาเป็นอายุ 12 ปี เป็นอย่างน้อยโดยไม่มีข้อยกเว้น และให้เพิ่มระดับอายุดังกล่าวขึ้นอย่างต่อเนื่อง และด้วยความตระหนักว่าวิธีการที่สำคัญและมีประสิทธิภาพสูงในการลดจำนวนเด็ก ที่เข้ามาเกี่ยวข้องกับระบบงานยุติธรรม คือ การใช้มาตรการเบี่ยงเบนคดี กระบวนการยุติธรรม เชิงสมานฉันท์ การเยียวยาและให้ความรู้แบบไม่บังคับในฐานะที่เป็นมาตรการทางเลือก แทนการดำเนินคดีในศาล เช่นเดียวกับการให้การสนับสนุนแก่ครอบครัว โดยพิจารณา ถึงตราสารระหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิมนุษยชนที่เกี่ยวข้อง คือ 1. พิจารณาการเบี่ยงเบนคดี ไปใช้ชุมชนและให้ทางเลือกแก่เจ้าพนักงานตำรวจและเจ้าพนักงานบังคับใช้กฎหมายอื่น พนักงานอัยการ และผู้พิพากษาในการเบี่ยงเบนเด็กออกจากกระบวนการงานยุติธรรม รวมทั้งการว่ากล่าวตักเตือนและการทำงานเพื่อสังคม โดยนำไปใช้ร่วมกับกระบวนการ ยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ 2. ส่งเสริมความร่วมมืออย่างใกล้ชิดระหว่างภาคที่รับผิดชอบ ด้านกระบวนการยุติธรรม การคุ้มครองเด็ก สวัสดิการสังคม สาธารณสุขและการศึกษา และเพื่อส่งเสริมการใช้และเพิ่มการนำไปปรับใช้ ซึ่งมาตรการทางเลือกอื่นแทน การพิจารณาคดีทางศาล และการควบคุมตัว 3. พิจารณาออกแบบและการดำเนิน กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์สำหรับเด็กมาใช้เป็นมาตรการทางเลือกแทนการ ดำเนินคดีในศาล และ 4. พิจารณาการใช้การเยียวยา ให้ความรู้และความช่วยเหลือ

แบบไม่บังคับเป็นมาตรการทางเลือกแทนการดำเนินคดีในศาล และพิจารณาการพัฒนาทางเลือกในการเข้าแทรกแซงแบบไม่ควบคุมตัวและการนำกลับเข้าสู่สังคมที่มีประสิทธิภาพ

1.1.2 มาตรฐานขั้นต่ำของสหประชาชาติว่าด้วยการบริหารงานยุติธรรมเกี่ยวกับคดีเด็กและเยาวชน: กฎแห่งกรุงปักกิ่ง (The Beijing Rules) ปี ค.ศ. 1985

เด็กและเยาวชนถือเป็นกลุ่มเปราะบางที่ในต่างประเทศคำนึงถึงเป็นกลุ่มแรกในการนำมาตรการอื่นมาใช้แทนการลงโทษจำคุกโดยมาตรฐานระหว่างประเทศกำหนดให้การควบคุมตัวเป็นทางเลือกสุดท้ายในการลงโทษสำหรับเด็กและเยาวชนตามกฎหมายแห่งกรุงปักกิ่ง ซึ่งหลักสำคัญในการหันเหคดีเด็กและเยาวชนออกจากกระบวนการยุติธรรมทางอาญาคือ การกำหนดความรับผิดชอบหรืออายุขั้นต่ำให้กับเด็กและเยาวชนไว้ในกฎหมาย กล่าวคือ ระบบกฎหมายได้กำหนดให้เด็กและเยาวชนไม่ต้องรับโทษหากกระทำความผิดในขณะที่มีอายุไม่เกินกี่ปี ตัวอย่างเช่น ตั้งแต่อายุ 7 ปี ในประเทศไอร์แลนด์ ประเทศแอฟริกาใต้ หรืออายุ 14 ปี ในประเทศญี่ปุ่นและเวียดนาม เป็นต้น

มาตรการสำคัญที่นำมาใช้เป็นทางเลือกแทนการควบคุมตัวเด็กและเยาวชนมีกำหนดไว้ในทุกขั้นตอนเมื่อเข้าสู่กระบวนการยุติธรรม โดยเน้นให้มีการหันเหคดีออกจากกระบวนการยุติธรรมกระแสหลักเป็นสำคัญ ทั้งนี้หากต้องมีการลงโทษผู้กระทำความผิดที่เป็นเด็กและเยาวชนให้เน้นการใช้มาตรการควบคุมสอดส่อง (Supervision) การควบคุมดูแลอย่างใกล้ชิด (Intensive care) โดยให้อยู่กับครอบครัว หรือการให้อยู่ในสถานที่ที่กำหนด เช่น สถานศึกษา บ้าน เพื่อบำบัดฟื้นฟูและคุ้มครองประพฤติดี

1.2 มาตรการพิเศษแทนการดำเนินคดีอาญา: หลักการและวิธีการ

ศาลเยาวชนและครอบครัวได้มีการนำมาตรการพิเศษแทนการดำเนินคดีอาญามาใช้ทั้งในชั้นก่อนฟ้องคดีของสถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชนและชั้นการพิจารณาของศาลเยาวชนและครอบครัว ตามมาตรา 86 และมาตรา 90 แห่งพระราชบัญญัติศาลเยาวชนและครอบครัวและวิธีพิจารณาคดีเยาวชนและครอบครัว พ.ศ. 2553 ซึ่งในแต่ละขั้นตอนจะมีกระบวนการปฏิบัติต่อเด็กและเยาวชนผู้กระทำความผิดตามหลักเกณฑ์และวิธีการที่กำหนดแตกต่างกันออกไป โดยสามารถอธิบายสรุปมาตรการพิเศษแทนการดำเนินคดีอาญา ทั้ง 2 ขั้นตอน ได้ดังต่อไปนี้

1.2.1 มาตรการพิเศษแทนการดำเนินคดีอาญาในชั้นก่อนฟ้อง
ตามมาตรา 86 แห่งพระราชบัญญัติศาลเยาวชนและครอบครัวและวิธีพิจารณาคดี
เยาวชนและครอบครัว พ.ศ. 2553

เมื่อเด็กหรือเยาวชนเข้าสู่กระบวนการยุติธรรมก่อนที่จะมีการฟ้องคดี
ในคดีที่เด็กหรือเยาวชนต้องหาว่ากระทำความผิดซึ่งมีอัตราโทษอย่างสูงให้จำคุก
ไม่เกินห้าปี ถ้าเด็กหรือเยาวชนไม่เคยได้รับโทษจำคุกโดยคำพิพากษาถึงที่สุดให้จำคุก
หากเด็กหรือเยาวชนนั้นสำนึกในการกระทำและผู้อำนวยการสถานพินิจพิจารณา
โดยคำนึงถึงข้อเท็จจริงเกี่ยวกับเด็กหรือเยาวชนแล้วเห็นว่า อาจกลับตนเป็นคนดีได้
โดยไม่ต้องฟ้อง ให้จัดทำแผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟูให้เด็กหรือเยาวชนและบุคคลที่เกี่ยวข้อง
ปฏิบัติเพื่อปรับเปลี่ยนความประพฤติของเด็กหรือเยาวชน บรรเทา ทดแทน หรือชดเชย
ความเสียหายของผู้เสียหาย หรือเพื่อให้เกิดความปลอดภัยแก่ชุมชนและสังคม
แล้วเสนอความเห็นประกอบแผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟูต่อพนักงานอัยการให้ความเห็นชอบ
โดยการจัดทำแผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟูดังกล่าวต้องได้รับความยินยอมจากเด็กหรือเยาวชน
และผู้เสียหายด้วยหากคดีนั้นเป็นคดีที่มีผู้เสียหาย หากแผนได้รับความเห็นชอบให้มี
การดำเนินการตามแผนพร้อมทั้งรายงานให้ศาลทราบ ในกรณีที่ปรากฏข้อเท็จจริง
แก่ศาลว่ากระบวนการจัดทำแผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟูไม่สอดคล้องกฎหมาย ศาลมีอำนาจ
พิจารณาล้างตามที่เห็นสมควร ซึ่งแนวทางในการดำเนินการให้เป็นไปตามข้อกำหนด
ของประธานศาลฎีกาว่าด้วยแนวทางการพิจารณากระบวนการจัดทำแผนแก้ไขบำบัด
ฟื้นฟูชั้นก่อนฟ้องคดี พ.ศ. 2557

โดยในการจัดทำแผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟู ตามมาตรา 86 นั้น ให้ผู้อำนวยการ
สถานพินิจเชิญฝ่ายเด็กหรือเยาวชนซึ่งต้องหาว่ากระทำความผิด ฝ่ายผู้เสียหาย
และนักจิตวิทยาหรือนักสังคมสงเคราะห์เข้าร่วมประชุม และหากเห็นสมควรอาจเชิญ
ผู้แทนชุมชนหรือหน่วยงานที่มีหน้าที่เกี่ยวข้องหรือได้รับผลกระทบจากการกระทำ
ความผิด หรือพนักงานอัยการด้วยก็ได้ ทั้งนี้จะต้องจัดทำแผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟู
ให้แล้วเสร็จและเสนอให้พนักงานอัยการพิจารณาภายในสามสิบวันนับแต่วันที่เด็ก
หรือเยาวชนสำนึกในการกระทำ

แผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟูต้องไม่มีลักษณะเป็นการจำกัดสิทธิหรือเสรีภาพของเด็กหรือเยาวชน เว้นแต่เป็นการกำหนดขึ้นเพื่อประโยชน์ของเด็กหรือเยาวชน หรือเพื่อคุ้มครองประโยชน์สาธารณะและไม่มีลักษณะเป็นการละเมิดศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของเด็กหรือเยาวชน และในแผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟูดังกล่าว อาจกำหนดให้กล่าวตักเตือน กำหนดเงื่อนไขให้เด็กหรือเยาวชนปฏิบัติ และหากจำเป็นเพื่อประโยชน์ในการคุ้มครองเด็กหรือเยาวชน อาจกำหนดให้บิดา มารดา ผู้ปกครอง บุคคลหรือองค์กรซึ่งเด็กหรือเยาวชนอาศัยอยู่ด้วยปฏิบัติด้วยก็ได้ และกำหนดให้ชดใช้เยียวความเสียหาย กำหนดให้ทำงานบริการสังคมหรือทำงานสาธารณะประโยชน์ไม่เกินสามสิบชั่วโมง หรือกำหนดให้นำมาตรการอย่างหนึ่งหรือหลายอย่างมาใช้เพื่อประโยชน์ในการแก้ไขบำบัดฟื้นฟูเด็กหรือเยาวชน ทั้งนี้ ระยะเวลาในการปฏิบัติตามแผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟูต้องไม่เกินหนึ่งปี

เมื่อผู้ที่มีหน้าที่ปฏิบัติตามแผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟู ปฏิบัติเป็นไปตามแผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟูนั้นครบถ้วนแล้วนั้น ให้ผู้อำนวยการสถานพินิจรายงานให้พนักงานอัยการทราบ หากพนักงานอัยการเห็นชอบให้มีอำนาจสั่งไม่ฟ้องเด็กหรือเยาวชนนั้น โดยคำสั่งไม่ฟ้องของพนักงานอัยการให้เป็นที่สุด และสิทธิคำคัดค้านมาฟ้องเป็นอันระงับ ทั้งนี้ไม่ตัดสิทธิผู้มีส่วนได้เสียที่จะดำเนินคดีส่วนแพ่ง และให้ผู้ผู้อำนวยการสถานพินิจรายงานคำสั่งไม่ฟ้องให้ศาลทราบ แต่หากฝ่าฝืนหรือไม่ปฏิบัติตามให้ผู้ผู้อำนวยการสถานพินิจรายงานให้พนักงานอัยการทราบและแจ้งให้พนักงานสอบสวนดำเนินคดีต่อไป

1.2.2 มาตรการพิเศษแทนการดำเนินคดีอาญาในชั้นการพิจารณาตามมาตรา 90 แห่งพระราชบัญญัติศาลเยาวชนและครอบครัวและวิธีพิจารณาคดีเยาวชนและครอบครัว พ.ศ. 2553

เมื่อมีการฟ้องคดีต่อศาลว่าเด็กหรือเยาวชนกระทำความผิดอาญาซึ่งมีอัตราโทษอย่างสูงตามที่กฎหมายกำหนดไว้ให้จำคุกไม่เกินยี่สิบปี ไม่ว่าจะมิโทษปรับด้วยหรือไม่ก็ตาม ถ้าปรากฏว่าเด็กหรือเยาวชนไม่เคยได้รับโทษจำคุกโดยคำพิพากษาถึงที่สุดให้จำคุกในเวลาใด ๆ ก่อนมีคำพิพากษา หากเด็กหรือเยาวชนนั้นสำนึกในการกระทำ และผู้เสียหายยินยอม โจทก์ไม่คัดค้าน และข้อเท็จจริงปรากฏว่า

พฤติกรรมแห่งคดีไม่เป็นภัยร้ายแรงต่อสังคมเกินควร และศาลเห็นว่าเด็กหรือเยาวชน อาจกลับตนเป็นคนดีได้ และผู้เสียหายอาจได้รับการชดเชยเยียวยาตามสมควร หากนักวิธีจัดทำแผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟู ซึ่งเป็นประโยชน์ต่ออนาคตของเด็กหรือเยาวชน และต่อผู้เสียหายมากกว่าการพิจารณาพิพากษา ให้ศาลมีคำสั่งให้ผู้อำนวยการสถานพินิจ หรือบุคคลที่ศาลเห็นสมควรจัดให้มีการดำเนินการเพื่อจัดทำแผนดังกล่าว โดยมีเงื่อนไข ให้เด็กหรือเยาวชน บิดา มารดา ผู้ปกครอง บุคคลหรือองค์การซึ่งเด็กหรือเยาวชน อาศัยอยู่ด้วยปฏิบัติ แล้วเสนอต่อศาลเพื่อพิจารณาภายในสามสิบวันนับแต่ที่ศาลมีคำสั่ง หากศาลเห็นชอบด้วยกับแผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟู ให้ดำเนินการตามนั้นและให้มีคำสั่ง จำหน่ายคดีไว้ชั่วคราว หากศาลไม่เห็นชอบ ให้ดำเนินการกระบวนการพิจารณาต่อไป ซึ่งแนวทาง ในการดำเนินการให้เป็นไปตามข้อบังคับของประธานศาลฎีกาว่าด้วยหลักเกณฑ์ วิธีการ และเงื่อนไขในการจัดทำแผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟูหลังฟ้องคดี พ.ศ. 2556

โดยในการจัดทำแผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟู ตามมาตรา 90 นั้น ให้ผู้อำนวยการ สถานพินิจ หรือบุคคลที่ศาลเห็นสมควรเป็นผู้ประสานการประชุม (ซึ่งโดยส่วนใหญ่ คือ ผู้พิพากษาสมทบที่ผ่านการอบรมให้ทำหน้าที่เป็น ผู้ประสานการประชุม) และให้มี ผู้เข้าร่วมประชุม ได้แก่ ฝ่ายเด็กหรือเยาวชนซึ่งต้องหาว่ากระทำความผิด ฝ่ายผู้เสียหาย และนักจิตวิทยาประจำศาลเยาวชนและครอบครัวเข้าร่วมประชุม และหากเห็นสมควร อาจเชิญผู้แทนชุมชนหรือหน่วยงานที่มีหน้าที่เกี่ยวข้องหรือได้รับผลกระทบจาก การกระทำความผิด ทั้งนี้ พนักงานอัยการจะเข้าร่วมประชุมด้วยก็ได้

ในกรณีที่ผู้มีส่วนที่ปฏิบัติตามแผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟูที่ศาลเห็นชอบฝ่าฝืน หรือไม่ปฏิบัติตาม หรือมีเหตุจำเป็นต้องแก้ไขเปลี่ยนแปลงแผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟูนั้น ให้ผู้อำนวยการสถานพินิจหรือบุคคลที่ศาลสั่งให้จัดทำแผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟูรายงาน ให้ศาลทราบและให้ศาลพิจารณาสั่งตามที่เห็นสมควรหรือยกคดีขึ้นพิจารณาต่อไป แต่ถ้าปฏิบัติตามแผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟูครบถ้วนแล้ว ให้ผู้อำนวยการสถานพินิจหรือ บุคคลที่ศาลสั่งให้จัดทำแผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟูรายงานให้ศาลทราบ หากศาลเห็นชอบด้วย ให้ศาลสั่งจำหน่ายคดีออกจากสารบบความ และมีคำสั่งในเรื่องของกลาง โดยให้สิทธิ นำคดีอาญามาฟ้องเป็นอันระบับ ทั้งนี้ไม่ตัดสิทธิผู้มีส่วนได้เสียที่จะดำเนินคดีส่วนแพ่ง

2. การแก้ไขบำบัดฟื้นฟูผู้กระทำผิด

แนวคิดการแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำผิดนั้น เน้นการแก้ไขฟื้นฟูมากกว่าการลงโทษ และสนับสนุนวิธีการปฏิบัติต่อผู้กระทำผิดเป็นรายบุคคล ตลอดจนชี้ให้เห็นว่า อาชญากรรมเป็นผลของความบกพร่องที่มีมาแต่กำเนิด ความไม่สมดุลทางอารมณ์ ความผิดปกติทางจิต ความขัดแย้งระหว่างอีโก้และซูเปอร์อีโก้ หรือผลของการให้การศึกษาบอกรมในทางที่ผิด ตามแนวคิดนี้วิธีการแก้ไขที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานทางวิทยาศาสตร์ จะถูกนำมาใช้ในการแก้ไขฟื้นฟูเพื่อลดอาชญากรรมในอนาคต

แนวคิดที่มุ่งต่อการแก้ไขฟื้นฟูนี้เป็นแนวคิดของนักอาชญาวิทยาสำนักปฏิฐานนิยม (Positive school) ซึ่งเป็นสำนักที่ศึกษาที่ตัวของอาชญากรโดยตรง โดยมีแนวความคิดที่ว่าวิธีการทางวิทยาศาสตร์เท่านั้นจะทำให้สามารถค้นพบสาเหตุของอาชญากรรมได้ หลักการแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำผิดของสำนักนี้เป็นหลักการที่มีพื้นฐานมาจากการศึกษาโดยวิธีการทางวิทยาศาสตร์ การวิเคราะห์ผู้กระทำผิดเป็นรายบุคคลจะช่วยให้กำหนดได้ว่าผู้กระทำผิดคนนั้นกระทำความผิดด้วยสาเหตุอะไรและแก้ไขที่สาเหตุนั้น เนื่องจากสำนักนี้เกิดขึ้นเมื่อวิทยาศาสตร์ชีวภาพมีอิทธิพลต่อผู้มีการศึกษาในสมัยนั้น สำนักปฏิฐานนิยมจึงอาศัยวิธีการและกระบวนการทางการแพทย์ในการแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำผิด และเมื่อวิชาการทางการแพทย์ได้แยกออกเป็นสาขาเฉพาะต่าง ๆ เพื่อบำบัดรักษาเฉพาะโรค การแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำผิดและผู้ที่ปัญหาทางสังคมอื่น ๆ ก็มีแนวโน้มที่จะแยกออกเป็นเฉพาะสาขาด้วย อย่างไรก็ตามแนวคิดที่มุ่งต่อการแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำผิด วิธีการแก้ไขแบ่งออกเป็น 2 ประเภทใหญ่ คือ การแก้ไขเป็นรายบุคคล และการแก้ไขเป็นรายกลุ่ม ดังนี้

1. การแก้ไขเป็นรายบุคคล วัตถุประสงค์ของการแก้ไขเป็นรายบุคคล คือ การทำให้ผู้รับการแก้ไขรับเอาการควบคุมต่าง ๆ ของสังคม เพื่อนำไปเปลี่ยนแปลงบุคลิกภาพ ความเชื่อ หรือแรงจูงใจต่าง ๆ เพื่อว่าผู้รับการแก้ไขจะละเว้นจากการประกอบอาชญากรรมโดยสมัครใจพฤติกรรมของคนเกิดขึ้นจากการสนองตอบต่อสิ่งเร้าทางสิ่งแวดล้อม หรือภายในตนเอง ซึ่งทั้งสิ่งเร้าและการสนองตอบต่อสิ่งเร้านี้ เชื่อกันว่าอาจควบคุมโรคต่าง ๆ การแก้ไขเป็นรายบุคคลนี้ใช้กระบวนการความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลแบบหนึ่งต่อหนึ่ง เช่นเดียวกันกับความสัมพันธ์ระหว่างลูกศิษย์กับครู

หรือระหว่างนักจิตวิทยาคลินิกกับคนไข้ที่กำลังอยู่ในระหว่างการวิเคราะห์สาเหตุ ความสัมพันธ์แบบหนึ่งต่อหนึ่งที่ถูกนำมาประยุกต์ใช้กับผู้กระทำความผิดในชุมชน หรือในทัศนสถานบำบัด และเชื่อกันว่าผู้กระทำความผิดได้เตรียมพร้อมที่จะยอมรับ เอาบริการต่าง ๆ จากผู้เชี่ยวชาญตั้งแต่การวิเคราะห์ปัญหาไปจนจบกระบวนการ แก้ไขฟื้นฟู

วิธีการแก้ไขฟื้นฟูเป็นรายบุคคลที่สำคัญ ได้แก่ วิธีการให้คำปรึกษาแนะนำ ทางจิตวิธีการให้คำปรึกษาแนะนำแบบนี้มีอยู่มากมายหลายอย่างที่ใช้โดยผู้เชี่ยวชาญ อื่น ๆ นอกเหนือไปจากนักจิตวิทยาและนักสังคมสงเคราะห์ ยกตัวอย่างเช่น ครูเป็นผู้ให้ คำปรึกษาแนะนำทางจิตในโรงเรียนเพราะเหตุว่าโรงเรียนจะต้องแก้ไขปัญหา มากมายหลายชนิด เช่น อุบัติเหตุบนท้องถนน ครอบครัแตกแยก ความผิดปกติ ทางเพศและความผิดปกติทางสมอง เป็นต้น หรือการอบรมศีลธรรมตามแนวทาง ของพุทธศาสนาเป็นวิธีการที่สำคัญในการอบรมจิตใจผู้ต้องโทษทั้งที่เป็นเด็กและเยาวชน ตลอดจนผู้ใหญ่ในสถานฝึกอบรมและเรือนจำต่าง ๆ ในประเทศไทย หรือการจัดให้มีการ เล่นเพื่อความบันเทิง เช่น การเล่นกีฬาที่เป็นที่ยอมรับกันว่าเป็นวิธีการแก้ไข พฤติกรรมของผู้กระทำความผิดได้อีกอย่างหนึ่ง ซึ่งวิธีการต่าง ๆ ทำให้ผู้รับการแก้ไข มีความอบอุ่นใจในการพูดคุย ระลึกถึงสิ่งที่เกิดขึ้นกับตัวเขาในอดีต และให้เขาสามารถ ค้นหาลู่ทางแก้ไขปัญหามาในปัจจุบัน และเน้นให้ผู้รับการแก้ไขเกิดสติปัญญามองเห็น ปัญหาของเขาเองได้ นอกจากนี้ก็ยังมีวิธีการสนับสนุนที่จะช่วยเหลือผู้รับการแก้ไข ด้วยวิธีการชักจูงใจ ให้คำแนะนำให้ผ่อนคลายความตึงเครียดและให้ความมั่นใจวิธีการ แก้ไขเหล่านี้มีผู้ที่จะให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในบุคลิกภาพของผู้รับการแก้ไขอย่างถาวร

2. การแก้ไขแบบกลุ่ม นักทฤษฎีที่เกี่ยวกับวิธีการแก้ไขแบบกลุ่มมองปัญหา อาชญากรรมว่าเป็นเรื่องที่เกิดจากอิทธิพลของกลุ่ม การที่บุคคลจะประกอบอาชญากรรม ไม่ใช่สืบเนื่องมาจากโครงสร้างทางบุคลิกภาพแต่อย่างเดียว แต่เป็นผลของการที่บุคคล ผูกพันอยู่กับกลุ่มต่าง ๆ ที่มีทัศนคติ ความเชื่อ และคุณค่าเกี่ยวกับอาชญากรรมด้วย เป็นที่ยอมรับกันว่าบุคลิกภาพของคนโดยทั่วไปได้มาจากความสัมพันธ์ทางสังคม ในแต่ละสังคมในทำนองเดียวกันกลุ่มก็มีส่วนสร้างลักษณะอุปนิสัยให้แก่สมาชิก ในกลุ่มไม่น้อย เช่น ในเรื่องการแสดงออกในทางก้าวร้าวหรือในการให้ความร่วมมือ

อาชญากรรมก็อาจเกิดขึ้นได้เมื่อบุคคลได้รับความพอใจจากการเข้าร่วมในกิจกรรมของกลุ่มที่มุ่งไปในทางนั้นและในทำนองเดียวกันอิทธิพลของกลุ่มก็อาจชักจูงบุคคลให้ออกห่างจากการประกอบอาชญากรรมได้ด้วยเช่นกัน ดังนั้นทฤษฎีการแก้ไขแบบกลุ่มจึงมีอยู่ 2 ทฤษฎีด้วยกัน คือ

2.1 ทฤษฎีที่ใช้กลุ่มเป็นเครื่องมือ วัตถุประสงค์ของวิธีการนี้ก็คือการแสวงหาความช่วยเหลือเพื่อสนับสนุนพฤติกรรมที่ต้องการ โดยบรรทัดฐานของกลุ่มและความต้องการความช่วยเหลือจากกลุ่มของสมาชิกกลุ่มแต่ละคน เป้าหมายของวิธีการนี้ก็คือ ต้องการจะเปลี่ยนแปลงผู้มีพฤติกรรมเบี่ยงเบนให้กลายเป็นผู้มีพฤติกรรมไม่เบี่ยงเบน โดยรับเข้าเป็นสมาชิกของกลุ่มที่มีพฤติกรรมที่ไม่ต่อต้านสังคมกลวิธีของวิธีการแบบกลุ่มนี้ต้องการความรู้ลึกซึ้งผูกพันต่อกลุ่มอย่างมั่นคงของสมาชิกการที่กลุ่มสามารถรักษาความจงรักภักดีของสมาชิก ความสำคัญของบรรทัดฐานและคุณค่าของกลุ่มที่มีต่อสมาชิกและผู้ที่ยอมรับเข้าเป็นสมาชิกใหม่ การที่สมาชิกได้รับความพอใจและมีความนับถือตนเองจากการเป็นสมาชิกและการที่กลุ่มสามารถลงโทษสมาชิกของกลุ่มที่ฝ่าฝืนระเบียบของกลุ่มได้เป็นผลให้แก้ไขพฤติกรรมเบี่ยงเบนของสมาชิกได้ดี

2.2 ทฤษฎีที่ใช้กลุ่มเป็นเป้าหมายของการเปลี่ยนแปลงวัตถุประสงค์ของวิธีการนี้คือเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมย่อยของกลุ่มที่เชื่อกันว่าเป็นบ่อเกิดของพฤติกรรมเบี่ยงเบนและนำกลุ่มออกไปสู่กลุ่มที่ไม่ต่อต้านสังคม เพราะเป็นที่เชื่อกันว่าพฤติกรรมเบี่ยงเบนมีที่มาจากวัฒนธรรมย่อยของกลุ่มและแบบของการเป็นผู้นำเป็นต้น วิธีการที่นำมาใช้บางทีก็เป็นการจูงใจให้ผู้รับการแก้ไขหันมารับความเปลี่ยนแปลงที่จะเป็นประโยชน์ต่อเขา ในทางที่ตรงข้ามกับวัฒนธรรมย่อยของกลุ่มที่มีมาแต่เดิม เช่น กลุ่มของนักโทษอาจสร้างความเข้าใจดีกับกลุ่มเจ้าหน้าที่ของเรือนจำโดยการยอมรับฟังความเห็นของกันและกัน (ไม่ปรากฏนามผู้แต่ง, ม.ป.ป.: 11-13)

ทั้งนี้แนวคิดการแก้ไขบำบัดฟื้นฟูนั้นเชื่อว่าการกระทำผิดต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นมีสาเหตุจากความบกพร่องส่วนตัวหรือความบกพร่องของสังคมที่หล่อหลอมให้บุคคล ๆ หนึ่งต้องไปก่ออาชญากรรม โดยที่อาชญากรต้องได้รับการแก้ไขบำบัดฟื้นฟูซึ่งแนวคิดหลัก คือ ต้องค้นหาสาเหตุแห่งการกระทำผิดที่แน่ชัดให้เจอ โดยใช้วิธีการให้คำปรึกษา แนะนำจากผู้เชี่ยวชาญ ไม่ว่าจะเป็นนักจิตวิทยา นักสังคมสงเคราะห์

เพื่อที่จะสามารถนำข้อมูลจากเหตุแห่งการกระทำผิดที่มีหลากหลายปัจจัย นำมาเปลี่ยนแปลงบุคลิกภาพ ความเชื่อ แรงจูงใจ สติปัญญา หรือความสัมพันธ์ในครอบครัว เป็นต้น ซึ่งวิธีการแก้ไขบำบัดฟื้นฟูที่มีประสิทธิภาพจะทำให้สามารถแก้ไขเปลี่ยนแปลงบุคลิกภาพได้ในระยะยาว

ผลการศึกษา

1. มาตรการพิเศษแทนการดำเนินคดีอาญา: รูปแบบและวิธีการในชั้นก่อนฟ้อง และชั้นการพิจารณาคดีตามมาตรา 86 และ 90 แห่งพระราชบัญญัติศาลเยาวชนและครอบครัวและวิธีพิจารณาคดีเยาวชนและครอบครัว พ.ศ. 2553

ศาลเยาวชนและครอบครัวได้มีการนำมาตรการพิเศษแทนการดำเนินคดีอาญามาใช้ทั้งในชั้นก่อนฟ้องคดีของสถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชน และชั้นการพิจารณาของศาลเยาวชนและครอบครัว ตามมาตรา 86 และมาตรา 90 แห่งพระราชบัญญัติศาลเยาวชนและครอบครัวและวิธีพิจารณาคดีเยาวชนและครอบครัว พ.ศ. 2553 ซึ่งในแต่ละชั้นตอนจะมีกระบวนการปฏิบัติต่อเด็กและเยาวชนผู้กระทำความผิดตามหลักเกณฑ์และวิธีการที่กำหนดแตกต่างกันออกไป โดยมาตรา 86 ใช้ในกรณีที่เด็กหรือเยาวชนต้องหว่ากระทำความผิดซึ่งมีอัตราโทษอย่างสูงให้จำคุกไม่เกินห้าปี ถ้าเด็กหรือเยาวชนไม่เคยได้รับโทษจำคุกโดยคำพิพากษาถึงที่สุดให้จำคุก หากเด็กหรือเยาวชนนั้นสำนึกในการกระทำและผู้อำนวยการสถานพินิจพิจารณาโดยคำนึงถึงข้อเท็จจริงเกี่ยวกับเด็กหรือเยาวชนแล้วเห็นว่าอาจกลับตนเป็นคนดีได้โดยไม่ต้องฟ้องให้จัดทำแผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟูโดยการจัดทำแผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟูดังกล่าวต้องได้รับความยินยอมจากเด็กหรือเยาวชน และผู้เสียหายด้วยหากคดีนั้นเป็นคดีที่มีผู้เสียหาย ส่วนมาตรา 90 ใช้ในกรณีที่เด็กหรือเยาวชนกระทำความผิดอาญา ซึ่งมีอัตราโทษอย่างสูงตามที่กฎหมายกำหนดไว้ให้จำคุกไม่เกินยี่สิบปี ไม่ว่าจะมิโทษปรับด้วยหรือไม่ก็ตาม ถ้าปรากฏว่าเด็กหรือเยาวชนไม่เคยได้รับโทษจำคุกโดยคำพิพากษาถึงที่สุดให้จำคุกในเวลาใด ๆ ก่อนมีคำพิพากษา หากเด็กหรือเยาวชนนั้นสำนึกในการกระทำ และผู้เสียหายยินยอมใจทักไม่คัดค้าน และข้อเท็จจริงปรากฏว่าพฤติการณ์แห่งคดีไม่เป็นภัยร้ายแรงต่อสังคม

เกินควร และศาลเห็นว่าเด็กหรือเยาวชนอาจกลับตนเป็นคนดีได้ และผู้เสียหายอาจได้รับการชดเชยเยียวยาตามสมควร หากนำวิธีจัดทำแผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟูซึ่งเป็นประโยชน์ต่ออนาคตของเด็กหรือเยาวชนและต่อผู้เสียหายมากกว่าการพิจารณาพิพากษาให้ศาลมีคำสั่งให้ผู้อำนวยการสถานพินิจหรือบุคคลที่ศาลเห็นสมควรจัดให้มีการดำเนินการเพื่อจัดทำแผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟูดังกล่าว

ทั้งนี้ มาตรา 86 และมาตรา 90 แห่งพระราชบัญญัติศาลเยาวชนและครอบครัว และวิธีพิจารณาคดีเยาวชนและครอบครัว พ.ศ. 2553 ดังกล่าวได้มีการนำเอารูปแบบ “การประชุมกลุ่มครอบครัวและชุมชน” มาใช้ในการดำเนินการเพื่อเปิดโอกาสให้ครอบครัวและชุมชน หรือสังคมแวดล้อมเด็กและเยาวชนผู้กระทำผิด ได้มีส่วนร่วมในการแก้ไขบำบัดฟื้นฟู ตลอดจนการพัฒนาทางด้านจิตสังคม สติปัญญาและการเรียนรู้ที่ทำให้เด็กและเยาวชนเกิดความคิดที่มีเหตุและผล เพื่อนำไปสู่ความสำนึกในการกระทำของตนและผู้เสียหายได้รับการเยียวยาตามสิทธิและความเหมาะสม โดยเป็นการนำกระบวนการฟื้นฟูของงานยุติธรรมเชิงสมานฉันท์มาประยุกต์ใช้ในการฟื้นคดีเด็กและเยาวชนออกจากระบบงานยุติธรรมทั้งในขั้นตอนก่อนฟ้องและระหว่างการพิจารณาคดี ซึ่งถือเป็นกระบวนการการคุ้มครองเด็กและเยาวชน และแนวทางปฏิบัติที่นำหลักการตามอนุสัญญาว่าด้วยสิทธิเด็กที่ว่า “เมื่อเห็นเหมาะสมและเป็นที่พึงปรารถนา ให้กำหนดมาตรการที่จะใช้กับเด็กที่ถูกกล่าวหาว่าได้ฝ่าฝืนกฎหมายอาญา โดยไม่ต้องอาศัยกระบวนการทางตุลาการ ทั้งนี้โดยมีเงื่อนไขว่าสิทธิมนุษยชนและการคุ้มครองตามกฎหมายจะได้รับการเคารพอย่างเต็มที่” (อนุสัญญาว่าด้วยสิทธิเด็ก, 1989 ข้อที่ 40.3 ข) และได้มีแนวทางในการคัดกรองเด็กหรือเยาวชนที่ต้องหาว่ากระทำความผิดให้ได้รับการดูแล แก้ไขเพื่อหนีเหวออกจากกระบวนการยุติธรรม (Diversion) และกลับคืนสู่สังคมโดยสามารถใช้ชีวิตได้อย่างปกติสุขให้ได้เร็วที่สุด และไม่หวนมากระทำความผิดซ้ำ โดยมีกระบวนการจัดทำแผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟูที่ต้องอาศัยความร่วมมือจากทุก ๆ ฝ่าย ได้แก่ เด็กหรือเยาวชนที่กระทำผิด ผู้ปกครองเด็กหรือเยาวชนที่กระทำผิด ผู้เสียหาย ผู้อำนวยการสถานพินิจ พนักงานอัยการ เจ้าหน้าที่ตำรวจ นักจิตวิทยา นักสังคมสงเคราะห์ พนักงานคุมประพฤติ ชุมชนหรือองค์กรด้านเด็กและเยาวชนที่เกี่ยวข้อง เป็นต้น เพื่อให้เกิดการแก้ไขปัญหาดังกล่าวได้อย่างแท้จริง (สำนักงานศาลยุติธรรม สถาบันวิจัยรพีพัฒนศักดิ์, 2554: 11)

ทั้งนี้ การประชุมกลุ่มครอบครัวและชุมชนจะให้ผู้เข้าร่วมประชุมโดยเฉพาะเด็กหรือเยาวชนที่กระทำความผิดได้เล่าเหตุการณ์ภูมิหลังต่าง ๆ รวมถึงสาเหตุแห่งการกระทำความผิด เพื่อให้ในที่ประชุมร่วมกันค้นหาแนวทางการแก้ไขปัญหการกระทำผิดของเด็กหรือเยาวชนคนดังกล่าว โดยรูปแบบการประชุมกลุ่มครอบครัวและชุมชนจะทำให้เด็กหรือเยาวชนเข้าใจและรับรู้ว่าการกระทำที่ตนเองก่อขึ้นสร้างความเสียหายให้แก่ผู้อื่นอย่างไร และเกิดความนึกผิดต่อการกระทำของตนเองเพื่อนำไปสู่การปรับเปลี่ยนวิถีคิดและพฤติกรรม และสถาบันครอบครัวมีส่วนสำคัญในการที่จะทำให้แผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟูเด็กและเยาวชนสำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดี โดยเน้นมาตรการและวิธีการที่ไม่จำกัดอิสรภาพสำหรับเด็กและเยาวชน เป็นหลัก ทั้งนี้จึงเป็นหน้าที่ที่ผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่ายต้องร่วมมือกันดำเนินการให้เป็นไปในทิศทางเดียวกันโดยยึดประโยชน์สูงสุดของเด็กและเยาวชนเป็นสำคัญ

2. แนวทางการแก้ไขบำบัดฟื้นฟูเด็กและเยาวชนผู้กระทำความผิด รวมถึงการปฏิบัติต่อเด็กและเยาวชนในกระบวนการยุติธรรมทางอาญาตามหลักมาตรฐานสากล

แนวทางการปฏิบัติต่อเด็กและเยาวชนที่กระทำความผิดที่เข้าสู่กระบวนการยุติธรรมทางอาญาต้องคำนึงถึงหลักในการคุ้มครองสิทธิ สวัสดิภาพ และวิธีปฏิบัติต่อเด็กและเยาวชน รวมทั้งในส่วนของการกระบวนการพิจารณาคดีเยาวชนและครอบครัวให้สอดคล้องกับอนุสัญญาว่าด้วยสิทธิเด็ก หลักการคำนึงถึงประโยชน์สูงสุดของเด็ก รวมทั้งหลักมาตรฐานสากลที่ยึดแนวปฏิบัติตามยุทธศาสตร์ต้นแบบและมาตรการเชิงปฏิบัติของสหประชาชาติในการขจัดความรุนแรงต่อเด็กในด้านการป้องกันอาชญากรรมและกระบวนการยุติธรรมทางอาญา และมาตรฐานขั้นต่ำของสหประชาชาติว่าด้วยการบริหารงานยุติธรรมเกี่ยวกับคดีเด็กและเยาวชน โดยมุ่งเน้นไม่ให้กระบวนการยุติธรรมทางอาญาไปซ้ำเติมเด็กและเยาวชนที่ถูกกล่าวหาว่ากระทำความผิด และเป็นการมุ่งลดจำนวนเด็กและเยาวชนที่เข้ามาสู่กระบวนการยุติธรรมทางอาญา การแก้ไขพฤติกรรมผ่านกระบวนการทางชุมชน กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ที่ส่งเสริมการประนีประนอม การชดเชยความเสียหายและความรับผิดชอบผ่านการมีส่วนร่วมของเด็กและเยาวชนเอง สมาชิกครอบครัว ผู้เสียหายและชุมชน

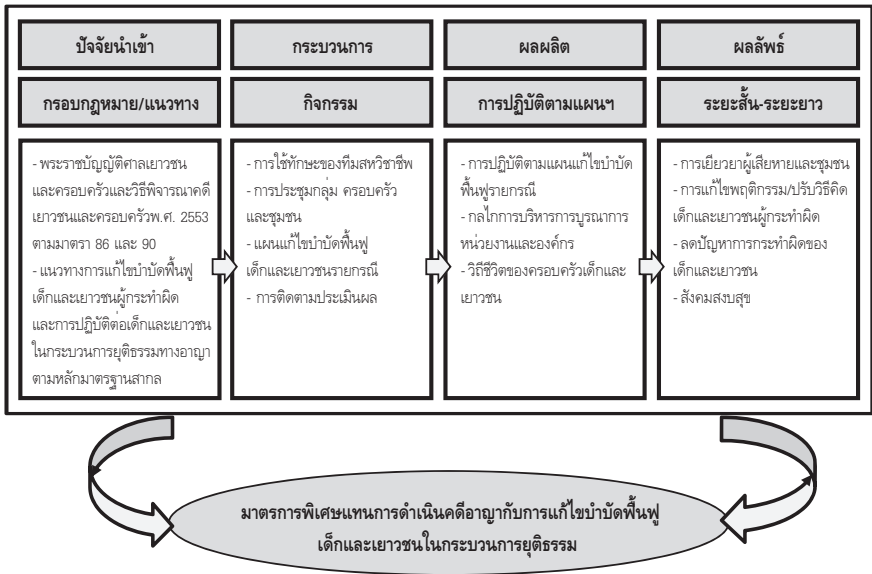
หรือทางปฏิบัติอื่น ๆ เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการคุ้มครองเด็กและเยาวชน

ทั้งนี้ การแก้ไขบำบัดฟื้นฟูเด็กและเยาวชนผู้กระทำความผิดจะต้องมีการจัดทำแผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟูเพื่อนำไปสู่การปรับเปลี่ยนพฤติกรรม ปรับวิธีคิด มีความสามารถในการช่วยเหลือตนเองในการที่จะดำรงชีพได้อย่างปกติสุขเมื่อเติบโตเป็นผู้ใหญ่ และสามารถกลับคืนสู่สังคมได้อย่างปกติสุขโดยไม่หวนมากระทำความผิดซ้ำ โดยการแก้ไขบำบัดฟื้นฟูเด็กและเยาวชนที่กระทำความผิดได้ให้ความสำคัญกับ สถาบันครอบครัว ชุมชน และสังคมแวดล้อมเด็กและเยาวชนที่กระทำความผิด เข้ามามีบทบาทและมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาของเด็กและเยาวชนเพิ่มมากยิ่งขึ้น โดยมุ่งให้ความสำคัญคุ้มครองสิทธิและสวัสดิภาพของเด็กและเยาวชนในคดีประเภทต่าง ๆ หลีกเลียงกระบวนการตีตราเด็กและเยาวชน ในกระบวนการยุติธรรม (เดชา สังฆวรรณ, 2559: 6) และได้กำหนดกลไกต่าง ๆ เพื่อให้ครอบครัวในฐานะสถาบันหลักที่มีความใกล้ชิดกับเด็กและเยาวชนมากที่สุดมาร่วมรับผิดชอบต่อการกระทำความผิดของเด็กและเยาวชนด้วย (ปพนธีร์ ธีระพันธ์, 2561: 27) ซึ่งถือเป็นจุดเริ่มต้นของกระบวนการแก้ไขบำบัดฟื้นฟู โดยเน้นการให้คำปรึกษา ระหว่างฝ่ายต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับเด็กและเยาวชนและผู้ปกครองของเด็กและเยาวชน ที่กระทำความผิด ซึ่งกระบวนการดังกล่าว เป็นการค้นหาสาเหตุแห่งการกระทำความผิดของเด็กและเยาวชนผู้กระทำความผิด ไม่ว่าจะเป็นสาเหตุทั้งจากตัวเด็กและเยาวชนเอง หรือสังคมแวดล้อมเด็กและเยาวชน ได้แก่ ครอบครัว กลุ่มเพื่อน รวมถึงชุมชนของเด็กและเยาวชน เพื่อที่จะสามารถนำข้อมูลเบื้องต้นไปสู่การวางแผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟูให้เป็นอย่างมีประสิทธิภาพ และนำไปสู่การปรับเปลี่ยนวิธีคิด พฤติกรรมของเด็กและเยาวชนให้สามารถเปลี่ยนแปลงตัวเอง มีเป้าหมายชีวิต และมีภูมิคุ้มกันตนเองอย่างทันทั่วที่ต่อการเปลี่ยนแปลงของสังคมในปัจจุบัน อีกทั้งผู้ปกครองเด็กและเยาวชนที่กระทำความผิดและมีความใกล้ชิดกับเด็กและเยาวชนมากที่สุดมาร่วมรับผิดชอบต่อการกระทำความผิดของเด็กและเยาวชนด้วย และสามารถเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของตนเองเช่นกัน โดยผู้ปกครองต้องแสดงบทบาทต่าง ๆ ได้แก่ บทบาทด้านความรัก ความเอาใจใส่ บทบาทด้านการอบรมเลี้ยงดู บทบาทด้านการสนับสนุน และบทบาทด้านการมีส่วนร่วมในกิจกรรมและการให้ความร่วมมือ (บุญยวัจน์ ไตรจุฑากาญจน์, 2559: 144) เพื่อให้การแก้ไขบำบัดฟื้นฟูสามารถดำเนินการให้สำเร็จลุล่วงและมีประสิทธิภาพ

และฝ่ายผู้เสียหายให้อภัยต่อการกระทำผิดของเด็กหรือเยาวชน และได้รับการชดเชย เยียวยาตามสมควรอย่างเหมาะสม

ดังนั้น กระบวนการในการแก้ไขบำบัดฟื้นฟูโดยการประชุมกลุ่มครอบครัว และชุมชนถือเป็นจุดเริ่มต้นของการแก้ไขปัญหาลูกและเยาวชนผู้กระทำผิดเป็น “รายกรณี (Individual case)” เพิ่มเติมจากแนวทางการแก้ไขบำบัดฟื้นฟูในลักษณะที่เป็นกลุ่มบำบัด (Group therapy) ซึ่งกระบวนการทำงานในลักษณะเป็นรายกรณีนั้น ต้องการการบูรณาการความรู้ความชำนาญและความเชี่ยวชาญของบุคลากรฝ่ายต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับเด็กและเยาวชนอื่น ๆ นอกเหนือจากบุคลากรในหน่วยงานกระบวนการ ยุติธรรม (เดชา สังขวรรณ และคณะ, 2560: 190) จำเป็นต้องอาศัยการทำงานร่วมกัน ของ “ทีมสหวิชาชีพ (Multidisciplinary professional team)” ที่เกี่ยวข้องกับ แผนการแก้ไขบำบัดฟื้นฟูเด็กและเยาวชน เป็นต้นว่า นักจิตวิทยา นักสังคมสงเคราะห์ พนักงานคุมประพฤติ และวิชาชีพอื่น ๆ ตามสภาพปัญหาและความจำเป็นในการพัฒนา ทางจิตสังคมของเด็กและเยาวชน เนื่องจากเด็กและเยาวชนที่มีพฤติกรรมในการกระทำผิด หรือเสี่ยงต่อการกระทำผิดจะมีสาเหตุที่มาของปัญหาทางด้านพฤติกรรมในระดับ รายบุคคล ลักษณะการเลี้ยงดูในสภาพแวดล้อมที่แตกต่างกัน รวมทั้งสาเหตุที่มาจาก ความซับซ้อนของปัญหาที่แตกต่างกันออกไปในแต่ละราย เพราะฉะนั้นการแก้ไข บำบัดฟื้นฟูเป็นรายกรณีโดยทีมสหวิชาชีพจะสามารถพัฒนาทักษะทางปัญญา (Cognitive skills) ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญที่จะนำไปสู่ความสำนึกในการกระทำและ ความรู้สึกผิดชอบชั่วดี โดยใช้หลักการจำแนกเด็กและเยาวชนออกตามพฤติกรรม การกระทำผิดในแต่ละรายว่ามีความรุนแรงมากน้อยเพียงใดและอย่างไร โดยเป้าหมาย ในการจำแนกพฤติกรรมและการกระทำผิดของเด็กและเยาวชนที่สำคัญประการหนึ่ง คือ เพื่อแยกเด็กและเยาวชนที่มีพฤติกรรมที่ไม่รุนแรงและสามารถได้รับโอกาสในการแก้ไข ฟื้นฟูแทนการดำเนินคดีในทางอาญา ส่วนเด็กและเยาวชนที่มีพฤติกรรมในการกระทำผิด ที่รุนแรงก็ได้รับการดำเนินคดีทางอาญาตามความเหมาะสม

โดยสามารถสรุปมาตรการพิเศษแทนการดำเนินคดีอาญากับการแก้ไข บำบัดฟื้นฟูเด็กและเยาวชนในกระบวนการยุติธรรม ได้ดังแผนภาพต่อไปนี้

แผนภาพที่ 1 : แสดงผลการศึกษา

อภิปรายผล : ข้อสังเกตบางประการ

1. มาตรการพิเศษตามพระราชบัญญัติศาลเยาวชนและครอบครัวและวิธีพิจารณาคดีเยาวชนและครอบครัว พ.ศ. 2553 ตามมาตรา 86 และ 90 สะท้อนให้เห็นถึงกระบวนการดำเนินงานยุติธรรมไทยที่นำไปสู่แนวทางการดำเนินการในลักษณะของกระบวนการงานยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ ซึ่งให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมและการเยียวยาผู้เสียหายและการให้โอกาสแก่ผู้กระทำผิดที่เป็นเด็กและเยาวชนได้รับการแก้ไขบำบัดฟื้นฟูผ่านรูปแบบการประชุมกลุ่มครอบครัวและชุมชนที่เปิดแนวทางและให้ความสำคัญกับการแก้ไขปัญหาครอบครัว โดยการมีส่วนร่วมของสหวิชาชีพและการประสานงานของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับเด็กและเยาวชน แต่ทั้งนี้การประชุมกลุ่มครอบครัว

และชุมชนเป็นกระบวนการที่มีความละเอียดอ่อน เพราะฉะนั้นการดำเนินการต้องมีความลุ่มลึกในรายละเอียดรวมไปถึงข้อกำหนดต่าง ๆ ที่ชัดเจนโดยผู้ประสานการประชุม ต้องมีความรู้ความเข้าใจในกระบวนการ และมีทักษะที่ผ่านการฝึกอบรมเป็นอย่างดี และต้องเป็นกระบวนการที่ต้องใช้ความรู้ความชำนาญของผู้ดำเนินการแต่ละฝ่าย

2. การจัดทำแผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟูตามมาตรา 86 แห่งพระราชบัญญัติศาลเยาวชนและครอบครัวและวิธีพิจารณาคดีเยาวชนและครอบครัว พ.ศ. 2553 กำหนดว่าจะต้องได้รับความยินยอมจากผู้เสียหายด้วยหากคดีนั้นเป็นคดีที่มีผู้เสียหาย อาจทำให้มีการนำมาตรการนี้มาใช้เป็นส่วนน้อย เนื่องจากคำนิยามของคำว่า "ผู้เสียหาย" ยังไม่ชัดเจนว่าหมายถึงผู้ใด แม้จะมีการกำหนดไว้ในข้อบังคับของประธานศาลฎีกาว่าด้วยหลักเกณฑ์ วิธีการและเงื่อนไขในการกำหนดมาตรการแทนการพิพากษาคดี พ.ศ. 2556 ข้อ 7(2) แต่ทั้งนี้ก็ยังไม่สามารถจำกัดความหมายของคำนี้ได้อย่างชัดเจน

3. การประชุมกลุ่มครอบครัวและชุมชนยังเป็นเรื่องใหม่อาจส่งผลให้รูปแบบขั้นตอน และแนวทางในการปฏิบัติและประสานการประชุมกลุ่มครอบครัวและชุมชนยังมีทิศทางและรูปธรรมที่ไม่ชัดเจนในแนวทางเดียวกัน การทำงานดังกล่าวเต็มไปด้วยความท้าทายและข้อจำกัด ทั้งในเรื่องของการสร้างความเข้าใจให้กับชุมชนและสังคม ได้รับทราบและตระหนักถึงเป้าหมายที่แท้จริงของมาตรการพิเศษแทนการดำเนินคดีอาญากับเด็กและเยาวชน

4. รูปแบบของกระบวนการยุติธรรมสำหรับเด็กและเยาวชนนั้นต้องให้ความสำคัญกับบทบาทของกลุ่มสหวิชาชีพและผู้ที่มีหน้าที่เกี่ยวข้องในหน่วยงานต่าง ๆ ในการร่วมกันป้องกันและแก้ไขปัญหา โดยพระราชบัญญัติศาลเยาวชนและครอบครัวและวิธีพิจารณาคดีเยาวชนและครอบครัว พ.ศ. 2553 มาตรา 31-33 กำหนดให้อำนาจศาลเยาวชนและครอบครัวสามารถทำงานร่วมกับหน่วยงานสหวิชาชีพ โดยเปิดโอกาสให้ผู้เชี่ยวชาญด้านต่าง ๆ สามารถเข้ามาให้คำปรึกษาแนะนำด้านคดีหรือเกี่ยวกับการแก้ไขบำบัดฟื้นฟูเด็กและเยาวชนได้ เพื่อให้กระบวนการแก้ไขบำบัดฟื้นฟูเหมาะสมและสอดคล้องกับสภาพปัญหาของเด็กและเยาวชนเป็นรายบุคคล

5. สถาบันศาลเยาวชนและครอบครัวเป็นปัจจัยเอื้อสำคัญที่สามารถทำให้การใช้มาตรการพิเศษประสบความสำเร็จได้โดยศาลเยาวชนและครอบครัวเป็นสถาบันที่สามารถจุดประกายในการแก้ไขปัญหของเด็กและเยาวชนให้กับสังคม และสามารถทำให้เกิดผลสะท้อนไปยังจุดอื่น ๆ ในสังคมให้เกิดการพัฒนาชีวิตและสภาพแวดล้อมที่ดีสำหรับเด็กและเยาวชน สามารถสะท้อนปัญหาของเด็กและเยาวชนที่เผชิญอยู่ให้สังคมได้ร่วมกันรับผิดชอบ ให้ไปถึงยังจุดเริ่มต้นตั้งแต่ขั้นตอนก่อนที่เด็กและเยาวชนยังไม่ได้เข้าสู่การกระทำผิด และการสะท้อนปัญหาดังกล่าวเพื่อให้สังคมได้รับรู้และก่อให้เกิดประโยชน์กับเด็กและเยาวชน ครอบครัว ชุมชนและสังคมได้อย่างแท้จริง

บทสรุปและข้อเสนอแนะ

ศาลเยาวชนและครอบครัวได้นำมาตรการพิเศษแทนการดำเนินคดีอาญากับเด็กและเยาวชนมาใช้ผ่านรูปแบบการประชุมกลุ่มครอบครัวและชุมชนซึ่งเป็นรูปแบบหนึ่งในกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ที่ใช้ในการแก้ไขบำบัดฟื้นฟูเด็กและเยาวชน ตามมาตรา 86 และมาตรา 90 แห่งพระราชบัญญัติศาลเยาวชนและครอบครัวและวิธีพิจารณาคดีเยาวชนและครอบครัว พ.ศ. 2553 โดยมีเป้าหมายคือการผันคดีเด็กและเยาวชนออกจากกระบวนการยุติธรรมทางอาญา และเปิดโอกาสให้ผู้กระทำผิดซึ่งเป็นเด็กและเยาวชนได้รับการคุ้มครองและพัฒนาทางด้านจิตสังคมอย่างต่อเนื่องแทนการดำเนินคดีอาญา โดยคำนึงถึงประโยชน์สูงสุดของเด็กและเยาวชนเป็นหลัก ดังนั้น กระบวนการแก้ไขบำบัดฟื้นฟูจึงต้องเป็นกระบวนการทำงานในลักษณะเป็นรายกรณี ซึ่งต้องอาศัยการทำงานร่วมกันของทีมสหวิชาชีพให้กับเด็กและเยาวชนแต่ละรายให้สามารถพัฒนาทักษะทางปัญญา ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญที่จะนำไปสู่การสำนึกในการกระทำ และการให้อภัยซึ่งกันและกัน โดยในที่สุดต่างฝ่ายต่างสามารถกลับไปดำเนินชีวิตในชุมชนและสังคมได้อย่างปกติสุขโดยผู้กระทำความผิดไม่หวนไปกระทำผิดซ้ำ และผู้เสียหายได้รับการเยียวยาจิตใจ ความเสียหายตามสิทธิและความเหมาะสม รวมถึงสังคมและชุมชนมีความสงบและปลอดภัย โดยมีแนวทาง

การบริหารจัดการกระบวนการยุติธรรมสำหรับเด็กและเยาวชนในทิศทางที่เน้นรูปแบบการมีส่วนร่วมของหน่วยงานต่าง ๆ ทั้งภายในและภายนอกกระบวนการยุติธรรม รวมทั้งทิมสหวิชาชีพ นอกเหนือจากนี้มาตรการพิเศษแทนการดำเนินคดีอาญากับเด็กและเยาวชนยังให้ความสำคัญกับสถาบันครอบครัว ชุมชนและสังคมภายนอกเข้ามามีบทบาทและมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาของเด็กและเยาวชนเพิ่มมากยิ่งขึ้น

ข้อเสนอแนะ

1. มาตรการพิเศษแทนการดำเนินคดีอาญากับเด็กและเยาวชนในรูปแบบการประชุมกลุ่มครอบครัวและชุมชนเพื่อการแก้ไขบำบัดฟื้นฟูเป็นกระบวนการทำงานในลักษณะเป็นรายกรณี ดังนั้น กระบวนการและขั้นตอนดังกล่าวจึงควรมีลักษณะยืดหยุ่นตามบริบทของปัจจัยต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับเด็กและเยาวชนทั้งในระดับรายบุคคลและในระดับของสภาพแวดล้อมและวิถีชุมชนของเด็กและเยาวชนแต่ละราย เช่น การให้ชุมชนที่มีลักษณะความเป็นเมืองสูงเข้าร่วมการประชุมอาจเป็นเรื่องยาก ประกอบกับปัจจัยต่าง ๆ ที่ไม่เอื้อต่อการมีส่วนร่วมของชุมชน เช่น ครอบครัว เด็กและเยาวชน รู้สึกอายและยังเกรงกลัวการ ไม่เป็นที่ยอมรับของชุมชน

2. ควรมีการขยายโครงสร้างระบบและกระบวนการแก้ไข บำบัด ฟื้นฟู เด็กและเยาวชนตามแผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟูจากการใช้มาตรการพิเศษให้มีความสมบูรณ์และขยายขอบเขตในการดำเนินงานโดยเฉพาะด้านการส่งต่อเด็กและเยาวชน (Refer) เพื่อรับการแก้ไขบำบัดฟื้นฟูให้ได้ผลอย่างจริงจังมากยิ่งขึ้น รวมถึงควรส่งเสริมให้ทุกฝ่ายมีส่วนร่วมในกระบวนการและประสานการมีส่วนร่วมและจัดระบบเครือข่ายของชุมชนมากยิ่งขึ้น

3. การแก้ไขปัญหาการกระทำผิดของเด็กและเยาวชนมีความจำเป็นที่จะต้องได้รับความร่วมมือจากฝ่ายต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง ในกระบวนการทำงานต้องประกอบด้วย การใช้ความรู้ ความเชี่ยวชาญ ประสบการณ์ในการดำเนินงานของทิมสหวิชาชีพ ทั้งผู้พิพากษาสมทบ นักจิตวิทยา นักสังคมสงเคราะห์ จิตแพทย์เด็กและวัยรุ่น

ที่เป็นทีมสหวิชาชีพ คือการทำงานเป็นทีมทั้งหน่วยงานภายในและภายนอก กระบวนการยุติธรรม โดยจะต้องเป็นการดำเนินงานที่มีความต่อเนื่องและสม่ำเสมอ เพื่อการแก้ไขปัญหาเด็กและเยาวชนในระยะยาว

4. ศาลเยาวชนและครอบครัวควรมีการสร้างความรู้เข้าใจให้แก่สังคมและชุมชน โดยทั่วไปได้รับรู้ และตระหนักถึงเจตนารมณ์และนโยบายในการใช้มาตรการพิเศษ แทนการดำเนินคดีอาญากับเด็กและเยาวชนเพิ่มมากยิ่งขึ้น

5. การแก้ไขบำบัดฟื้นฟูเป็นรายกรณีมีความจำเป็นสำหรับเด็กและเยาวชน ที่กระทำความผิดเพียงบางราย ซึ่งประชากรส่วนใหญ่ของเด็กและเยาวชนกระทำความผิดยังคง ได้รับการปฏิบัติตามมาตรการหลักในระบบงานยุติธรรมสำหรับเด็กและเยาวชน ดังนั้น การใช้มาตรการพิเศษโดยการประชุมกลุ่มครอบครัวและชุมชนจึงควรเป็น มาตรการที่ดำเนินการด้วยความคาดหวังที่ว่าจะประสบความสำเร็จตามวัตถุประสงค์ ในการดำเนินการ และสามารถป้องกันการกระทำผิดซ้ำของเด็กและเยาวชนที่เข้าข่าย และมีความเหมาะสมสำหรับการใช้มาตรการดังกล่าวได้อย่างมีประสิทธิภาพ

บรรณานุกรม

- เดชา สังขวรรณ. (2559). การวิเคราะห์สาเหตุแห่งการกระทำความผิดและงาน สังคมสงเคราะห์เด็กหรือเยาวชนในกระบวนการยุติธรรม. เอกสารประกอบการบรรยาย
- เดชา สังขวรรณ และคณะ (2560). การพัฒนารูปแบบการประชุมกลุ่มครอบครัว และชุมชนในกระบวนการยุติธรรมทางอาญาเกี่ยวกับเด็กและเยาวชน. สถาบันวิจัยและพัฒนาทรัพยากรชีวภาพ สำนักงานศาลยุติธรรม, กรุงเทพฯ
- แนวความคิดเกี่ยวกับการบริหารงานและระบบงานยุติธรรม. (ม.ป.ป.). สาขานิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช. สืบค้นจาก <http://bit.ly/2M05ecR>
- ปพนธีร์ ธีระพันธ์. (2561). คดีเยาวชนและครอบครัว. กรุงเทพฯ : นิติธรรม.
- _____. (2561). แนวคิดที่ปรากฏอยู่ในกระบวนการยุติธรรมทางอาญา สำหรับเด็กและเยาวชนในประเทศไทย. กรุงเทพฯ : นิติธรรม.

ปุ่นยวัจน์ ไตรจุฑากาญจน์. (2559). **บทบาทของครอบครัวในการแก้ไขบำบัดฟื้นฟู เด็กและเยาวชนในชั้นการพิจารณาคดี: ศึกษาเฉพาะ ศาลเยาวชนและครอบครัวจังหวัดปทุมธานี.** (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ). มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, กรุงเทพฯ.

สำนักงานกิจการและโครงการในพระดำริพระเจ้าหลานเธอ พระองค์เจ้าพัชรกิติยาภา สำนักงานอัยการสูงสุด. (2559). **คำแปล ยุทธศาสตร์ต้นแบบและมาตรการเชิงปฏิบัติของสหประชาชาติในการขจัดความรุนแรงต่อเด็กในด้านการป้องกันอาชญากรรมและกระบวนการยุติธรรมทางอาญา ยุทธศาสตร์ต้นแบบและมาตรการเชิงปฏิบัติฉบับปรับปรุงในการขจัดความรุนแรงต่อผู้หญิงในด้านการป้องกันอาชญากรรมและกระบวนการยุติธรรมทางอาญา.** กรุงเทพฯ : สำนักงานกิจการและโครงการในพระดำริพระเจ้าหลานเธอ พระองค์เจ้าพัชรกิติยาภา สำนักงานอัยการสูงสุด.

สำนักงานศาลยุติธรรม สถาบันวิจัยรพีพัฒนศักดิ์. (2554). **การจัดทำฐานข้อมูลองค์กรเครือข่ายและพัฒนางานองค์กรในชุมชนเพื่อรองรับเด็กและเยาวชนตามคำสั่งหรือคำพิพากษาของศาลเยาวชนและครอบครัว งานระยะที่ 2.** กรุงเทพฯ : สถาบันวิจัยรพีพัฒนศักดิ์.

สำนักกิจการยุติธรรม. (2560). **รายงานสถานการณ์อาชญากรรมและกระบวนการยุติธรรมของไทยประจำปี พ.ศ. 2560** กรุงเทพฯ : กระทรวงยุติธรรม

สำนักงานเลขาธิการคณะกรรมการพัฒนาการบริหารงานยุติธรรมแห่งชาติ. (2562). **เอกสารประกอบการประชุมคณะอนุกรรมการด้านการปฏิรูปการพัฒนามาตรการต่อผู้กระทำผิดอาญาแผนการควบคุมตัวโดยการมีส่วนร่วมขององค์กรสหวิชาชีพและชุมชน.** กรุงเทพฯ : สำนักกิจการยุติธรรม

ข้อกำหนดของประธานศาลฎีกาว่าด้วยแนวทางการพิจารณากระบวนการจัดทำแผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟูขั้นก่อนฟ้องคดี พ.ศ. 2557.

ข้อบังคับของประธานศาลฎีกาว่าด้วยหลักเกณฑ์ วิธีการและเงื่อนไขในการจัดทำแผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟูหลังฟ้องคดี พ.ศ. 2556.

พระราชบัญญัติศาลเยาวชนและครอบครัวและวิธีพิจารณาคดีเยาวชนและครอบครัว พ.ศ.2553.

- Convention on the Rights of the Child – CRC 1989. **อนุสัญญาว่าด้วยสิทธิเด็ก.** สืบค้นจาก <https://www.ohchr.org/documents/professionalinterest/crc.pdf>
- The Beijing Rules 1985. **มาตรฐานขั้นต่ำของสหประชาชาติว่าด้วยการบริหารงานยุติธรรมเกี่ยวกับคดีเด็กและเยาวชน.** สืบค้นจาก <https://www.ohchr.org/Documents/ProfessionalInterest/beijingrules.pdf>
- Trotter, C (2012). **Effective community-based supervision of young offenders.** Trends & Issues in Crime and Criminal Justice.

Translated Thai Reference

- Concept of Administration and Justice System.** (n.d). School of Law Sukhothai Thammathirat Open University. Retrieved from <http://bit.ly/2M05ecR> [in Thai].
- Court of Justice Rabi Bhadasasak Research and Development. (2011). **Database of network organizations and developing organizations in the community to support children and youth in accordance with the order or judgment of the Juvenile and Family Court Phase 2.** Bangkok : Rabi Bhadasasak Research and Development. [in Thai].
- Decha Sungkawan. (2016). **The analysis of cause of offenses and Social Work for Juvenile in Justice System.** Document. [in Thai].
- Decha Sungkawan. et al. (2017). **Development of Family and Community Group Conferencing Models on Juvenile Justice System.** Rabi Bhadasasak Research and Development Court of Justice, Bangkok. [in Thai].

- Office of Justice Affairs. (2017). **White Paper on Crime and Justice.** Ministry of Justice, Bangkok. [in Thai].
- Office of National Commission for Justice Administration Development. (2019). **Document for meeting of the Sub-Committee on Development of Criminal offenders Non - custodial Measures by participation of multidisciplinary and community.** Bangkok : Office of Justice Affairs. [in Thai].
- Office of the Affairs and Project under Her Royal Highness Princess Bajrakitiyabha's Initiatives. (2016). **Translation UN Model Strategies and Practical Measures on the Elimination of Violence against Children in the Field of Crime Prevention and Criminal Justice.** Bangkok: Office of the Affairs and Project under Her Royal Highness Princess Bajrakitiyabha's Initiatives. [in Thai].
- Papontee Teeraphan. (2018). **Juvenile and Family Cases.** Bangkok : Nititham. [in Thai].
- Papontee Teeraphan. (2018). **Concepts in the Criminal Justice System for Juvenile in Thailand.** Bangkok : Nititham. [in Thai].
- Punyawaj Traijutakarn. (2016). **Family Roles towards Rehabilitation of Juvenile in the Legal Proceedings : A Case Study on Pathum Thani Juvenile and Family Court.** (Thesis of Master's Degree). Thammasat University, Bangkok. [in Thai].